

I. ÁLTALÁNOS BEVEZETÉS

I.1. A probléma felütése (*Jean-Louis Ska*)

- *Umberto Eco*: a Biblia része a GUB (Great Unread Books) csoportjának
- Miért nem olvassuk a Szentírást?
  - a katolikus világban az egyházi tekintély különösképpen nem bátorított a Szentírás olvasására; egyfajta ellenreakcióként, különösen is a Reformáció, a *sola scriptura* elve, után [igaz ez nem magyaráz meg mindent]
  - a II. Vatikáni zsinat után sokban megváltozott a helyzet, de mégsem beszélhetünk a katolikus világon belül egy valódi „biblikus kultúráról” – a probléma úgy tűnik kettős
- 1. A bibliaolvasásunk többnyire *antologikus jellegű*: a körülmények, alkalmak, egyének vagy csoportok igényeinek megfelelően választjuk ki azt a részt, amely többé kevésbé megfelel a pillanat igényeinek.
  - nem Bibliát, hanem „válogatott részleteket” olvasunk
  - a választott szakasznak itt már egy előre meghatározott funkciója van: „erőszakkal” kell válaszolnia az egyén vagy a csoport által feltett kérdésre
  - „funkcionális olvasat”, amely „hasznos elemeket” talál a szövegben – kiegészítendő az ún. „kontextuális olvasattal” (figyelembe véve az adott fejezetet, akár az egész könyvet elolvasva hozzá a bevezető megjegyzéseket [katolikus Bibliák sajátossága])
- 2. Komolyabb probléma a bibliai könyvek *nyelvezetének* nehéz érthetősége
  - hasonló problémával állunk szemben, mint a nagy ókori klasszikusoknál: Homérosz Iliásza és Odüsszeiája; Vergilius Éneásza; Ovidusz Metamorfózisa; vagy Dante Isteni színjátéka → ezeket nem tudjuk olvasni megfelelő magyarázatok és megjegyzések nélkül, amelyeket megfelelő kiadványok tartalmaznak
  - a szentírási könyvek értelmezése nem pusztán csak egy hermeneutikai probléma:
    - részleges jelentés kiolvasása, vagy teljesen elhibázott értelmezési út
    - vannak elmélyült és gazdag értelmezési utak is

A kurzus célja:

- egyszerű eszközt nyújtani a Biblia első olvasásához azok számára, akik kevésbé vannak affinitással rendelkeznek.
- segíteni a Biblia kritikus olvasását, kellő távolságot tartva az olvasás során felmerülő problémáktól

Példa – Jerikó elfoglalása (Józs 6,16-19.20-21, furcsa taktika)

„A hetedik alkalommal a papok megfűjták a harsonákat, Józsué pedig így szólt a néphez: 'Törjete ki csatakiáltásban! Mert az Úr nektek adta a várost! A város az Úr kedvéért átok alá esik mindennel, ami benne van. Csak Rácháb, a rossz hírű nő marad életben, s azok, akik vele vannak házában, mert elrejtette a hírszerzőket, akiket előre küldtünk. Magatok pedig gondosan őrizkedjete az elátkozottól! Nehogy kedvetek támadjon valamit is elsajátítani, ami átok alá esik, mert akkor Izrael egész táborát kiteszitek az átoknak, és nagy szerencsétlenséget hoztok rá. Minden ezüstöt, minden aranyat, minden rézből és vasból készült edényt az Úrnak kell szentelni, kerüljenek az Úr kincstárába.'"

A nép csatakiáltásban tört ki, a harsonákat pedig megfűjták. Amikor a nép meghallotta a harsonazengést, hatalmas csatakiáltásban tört ki, s a falak leomlottak. A nép nyomban megrohanta a várost – ki-ki ahol éppen volt -, és bevették. Betöltötték az átkot mindenkin, aki a városban volt, a férfin és nőn, fiatalon és öregen, az ökörig, juhig és számárig, a kardnak élével.”

- a szöveggel kapcsolatosan felmerülő főbb problémák
  - nehéz megérteni Józsué stratégiáját – „**Jerikó trombitái**”

- József parancsa: megesküdni minden élő kiirtására Jerikóban, kivéve Ráhábot és családját - ez utóbbi a mi modern fogalmaink szerint áruló is
  - a modern olvasó számára döbbenetes lehet
  - * egy népesség kiirtására parancsot adni, amelynek csak annyi a bűne, hogy egy olyan területet bírt, amelyet Isten népének Izraelnek ígért, és amelyet Izrael elkezdett meghódítani
  - * miért kell lemészárolni az asszonyokat, a gyerekeket, az öregeket; sőt az állatokat is szarvasmarhákat, szamarakat és kecskéket?
  - * némely személy viszont túlélhette: pontosan azok, akik a győztesekkel kollaboráltak

Hogyan magyarázható ez az elbeszélés? Nem gátlástalan pragmatizmusról van szó, amely ezen felül még teológiai igazolást is nyer? Hogyan lehet összhangba hozni a hegyi beszéddel, ahol Jézus az ellenségszeretetre ad parancsot; és amely ráadásul ugyanabban a Szentírásban található?

- archeológia bizonyágtétele: nincs történeti alapja az elbeszélésnek → amikor Izrael megérkezett a térségbe, a város nem volt lakott

- Hogyan lehet ezeket a nehézségeket feloldani?

- *trombita* – a korabeli hadseregek felszerelésének a része, igaz más funkcióval bír, mint a József 6. fejezetében (pl. rohamra vezénylés)
  - * korabeli ostrom-elbeszélések és ábrázolások (pl. asszír féldomborművek)
    - nem találunk Jerikó trombitáihoz hasonló mozzanatot (a Bibliában vö.: Bír 9,45-49.50-55; 2Sám 12,27-30; 2Kiráj 17,5-6; 18,9-10; 18,17 – 19,37; 24,10-15; 25,1-7 – ezek az elbeszélések tömörek, nem tartalmaznak sajátos stratégiát [kivéve: Bír 9,48-49: egy fellegvárat felgyújtanak [Sichem ostroma]; 2Sám 12,27: ahol Dávid tábornoka, Joáb, elfoglalja, az ammonita főváros, Rabba „vízi-városát”] – itt a védők választhatnak a megadás, vagy a szomjhalál között)
  - * konklúzió: a Bír 6. fejezet nem egy valódi ostrom-elbeszélést tartalmaz – egy a valóságban nem megtörtént esemény
    - ez egy *lényegi mozzanat* a szakasz megértéséhez
- léteznek viszont más elbeszélések, amelyek kiemelik a papok és a trombiták szerepét
  - * ezek közül néhány kifejezetten késői: a Krónikák könyveiben; pl. 2Kráj 13,12-14; 20,28
    - ebben a két esetben nem csatát, hanem sokkal inkább egy liturgiát örökít meg: az ellenséget legyőzik, amikor a papok körmenete elkezd megszólaltatni a trombitákat
    - Izrael a maga üdvösségét nem egy erős hadseregben (amellyel nem rendelkezett), sem nem jól kidolgozott stratégiákban, amelyeket nem ismert; *hanem sokkal inkább Istenének kultuszában kereste* (vö. S. HUNTINGTON)
    - elmondható, hogy , hogy a Bír 6. fejezet meglehetősen késői, mert egy olyan korszak mentalitását tükrözi, amikor Izrael papsága vált kulcs-intézménnyé: fogság utáni időszak (perzsa vagy egyenesen a hellenista időszak)

- ha a fenti szöveget liturgikus kontextusba helyezzük, egyszerűvé válnak József instrukciói a város elfoglalásakor

- nem egy csatával állunk szemben – ez főleg akkor válik nyilvánvalóvá, amikor mindezt összevetjük a MTörv 20,10-15 „háborús törvényével”
- Akkor József miért kérte Jerikó teljes népességének kiirtását?
  - mert a *szakrális és liturgikus világban* vagyunk, ahol *abszolút szabályok* uralkodnak: mindent vagy semmit
  - az ígéret földje első városának meghódításáról van szó
    - * Izrael Istenének nevében zajlik a honfoglalás; mindaz, ami nem hozzá tartozik, el kell pusztulnia

* ki kell üríteni a teret, hogy Izrael Istene számára lehetővé váljon az egész meghódított tér birtokba vétele

- ezen a ponton nem nehéz egyeztetni a szöveget az archeológia eredményeivel
  - a Józs 6. fejj. nem történeti beszámoló
  - sokkal inkább megmagyarázza, hogy Izrael megtelepedésekor a város miért volt romos és lakatlan – miért nem volt nyoma egykori népességének
- végső kérdés

Ha nem egyezik egy valóságosan megtörtént eseménnyel, mi az elbeszélés „igazsága”?

→ érdemes összegyűjteni a megelőzőkben említett elemeket:

- az ígélet földje első városának meghódítása, hála a papok által megszólaltatott zenei eszközökkel, trombitákkal celebrált liturgiának
- az üzenet így meglehetősen világos: az ígélet földjének meghódítása, csakúgy mint a birtokba vétele, nem annyira a katonai képességek, mint inkább az *Istenbe vetet, és az Ő kultuszába vetett hit*
- lehetséges olvasat: Izrael papságának legitimációja, amely teljesítette alapvető küldetését a nép történelmének hajnalán a saját földjén

→ érdemes mindezt módszertani szempontból is áttekinteni

- a szöveg problémáit alapvetően 3 ponton tudtuk feloldani
  - a Józs-ból vett szakasz kritikus olvasata, amely az ókori Kelet dokumentumai és más bibliai szövegekkel való összehasonlításán alapult
    - a szöveg nem interpretálható egy történeti eseményről szóló beszámolóként
  - a bibliai szövegekkel való hasonló összevetés kiemeli a szöveg liturgikus célját
  - a történelmi és irodalmi kontextus nem teszi lehetővé a szöveg szó szerinti értelmezését

→ Jerikó lakosainak lemészárlása egy szimbolikus esemény, amely valamit elmond Izrael Istenének kultuszáról; nem pedig arról, hogy milyen módon kell bánni az idegen populációval

Összefoglalva:

- a szentírási szövegek, jelentésüket tekintve, nem mindig közvetlenül elérhetőek
- kell egy bizonyos jártasság: a bibliai világ és az ókori Kelet nyelvezetében, kultúrájában és mentalitásában
- ez nem azt jelenti, hogy lehetetlen megérteni ezeket a szövegeket
  - hanem sokkal inkább azt jelenti, hogy előkészület és megértést célzó erőfeszítés nélkül jó pár szöveg homályos marad, vagy csak egy kis része interpretálható

I.2. A „Biblia” szó etimológiája

Görög eredetű szó, ami a latin közvetítésével került át a magyarba.

- τὸ βιβλίον [biblion] – „könyv”, „tekercs” (esz.) → τὰ βιβλία [biblia] – „könyvek”, „tekercek” (tsz.)

A latin először a görög kifejezés többes számú alakját veszi át („könyvek”), a XIII. századtól, viszont, egyes számú alakként használja „Szentírás” értelemben:

biblia, -orum – „könyvek” → **biblia, -ae** – „könyv”, „Szentírás”

I.3. A Biblia fogalma

A zsidók és keresztények által szentnek és Istentől sugalmazottnak tekintett könyvek gyűjteménye, amelyek a hit és az erkölcs mércéi.

- a Biblia egyéb elnevezései:

- a.) Isten a történelmen keresztül szólt, kinyilatkoztatta magát, ezért a Bibliát *kinyilatkoztatásnak* is mondjuk.

b.) A Bibliát különösen is szent jellege miatt gyakran *Szentírásnak* nevezzük.

I.4. A Biblia két fő része, a kinyilatkoztatás két szakasza

- a Biblia két részből áll: Ó- és Újszövetség → a kinyilatkoztatás két szakasza

(Krisztushoz viszonyítunk)

- 1. szakasz → az előkészítés szakasza: *Ószövetség* – zsidóság Bibliája
  - * Krisztus előtti időszak – a pátriárkáktól Krisztusig
  - * Izrael vallási közösségében, kereszténység előtti időszakban keletkezett; igen változatos szerzői kör
- 2. szakasz → a beteljesedés szakasza: *Újszövetség* – apostoli írások
  - * Jézus Krisztus földi élete, halála, föltámadása, és további működése az Ősegyházban
  - * az Ősegyházban, Kr. u. 50 és 120 között keletkezett; szerzőik az apostolok, illetve az ő tanítványaik
- a kinyilatkoztatás szóban és írásban zajlott → ez utóbbi gyümölcse a szent könyvek gyűjteménye, a Szentírás
- a kinyilatkoztatás az apostoli korról lezárul
- az Ó- és Újszövetség (Ó- és Újtestamentum) elnevezés háttere
  - „szövetség” szó eredete → megállapodást jelent - héb. בְּרִית [bərît]; lat.: *testamentum*; gör.: ἡ διαθήκη [diathēkē]: Isten és a választott nép közötti különleges kapcsolat, ami a Sínai-hegynél jött létre
  - az Ó- és Újszövetség megkülönböztetése a *Jer 31,31* köv. próféta ígéretére megy vissza, miszerint Isten egy új szövetséget fog kötni népével a régi, Mózes által a Sínai-hegynél kötött szövetség helyett
  - a keresztények szerint az „új szövetség” próféta ígérete Jézus Krisztusban teljesedik be: Jézus Krisztus által Isten szövetséget köt nemcsak a zsidósággal, hanem az egész emberiséggel
  - a *2Kor 3,14* az „ó-” és „új szövetség” elnevezést a szentírási könyvek csoportjaira alkalmazza

II. A SUGALMAZÁS

II.1. A sugalmazás fogalma

- a II. Vatikáni zsinat (Dei Verbum [DV]; 1965. november 18.) tanítása alapján:

A Szentlélek azon tevékenysége, amellyel bizonyos személyeket írásra indít, és írás közben irányít és vezet.

- Isten az Ó- és Újszövetség szerzője lesz anélkül, hogy a szentírók irodalmi szerzői vagy személyes szabadságát megszüntetné vagy csökkentené, az emberi szerző továbbra is alkotója marad írásának
- a Biblia Isten szava, de két szerzője van: Isten és ember, aki társa Istennek
  - * a szerző személyisége tükröződik a különböző könyvekben
  - * a szerzők koruk emberei voltak: világkép, kulturális gondolkodás, szóhasználat → érthetőség miatt (!)
  - * személyes képességeiket használta föl Isten
  - * tévedhetetlenség az üdvösség dolgában (hit és erkölcs) → Isten szava emberi nyelven kifejezve
- egy könyv akkor lesz kánoni, ha a választott nép vagy az Egyház nyilatkozik, mivel a szerzők ezeknek a tagjai
- az egyház, az apostoli hit alapján, az Ó- és Újszövetség könyveit teljes terjedelmükben és minden részükkel szentnek és kánoninak fogadja el, vagyis jelenlegi formájukban mondja őket sugalmazottnak

II. 2. A Szentírás két valódi szerzője (Szekely J., Újszövetség teológiája, 13-15)

a.) *Isteni szerző*

- kereszténység alapmeggyőződése: Isten nemcsak megalkotta a világot, hanem szereti teremtményét és kapcsolatba is lép vele

- Istennek ezt a közeledését nevezzük *kinyilatkoztatásnak*
- Isten nem elvont igazságokat közölt – rendkívül egyszerű mondatokban fogalmaz: pl. „*Ne félj, én veled vagyok...Ha tengereken kelsz át, veled leszek, és a folyók nem borítanak el*” (Iz 43,2.5)
- K. Rahner: nem pusztán ismeret közlés, hanem ön-közlés
  - Isten saját magát adja a kinyilatkoztatás szavain és tettein keresztül
- az üdvtörténet nagy alakjai ez utóbbit élték meg
  - Ábrahám, Ámosz, Jeremiás stb. → prófétai meghívás-elbeszélések: eredeti élmény + szerkesztés
  - „Ordít az oroszlán, ki ne rettegne; szól az Úr, ki ne prófétálna?” (Ám 3,8 – párhuzamos szerkezetű mondás)
- a szent szerzők ezt a tüzet, isteni jelenlétet akarták beleírni műveikbe
- fontos hermeneutikai szempont
  - a Szentírást csak az érti meg, akit ez az isteni jelenlét megérint – aki hagyja, hogy a betű mögött megbúvó Lélek megérintse → *megszólítsa*
  - bizonyos szinten a Bibliát megérteni nem intellektuális, hanem egzisztenciális folyamat → csak az élettel érthetem meg – ha ott folytatódik az esemény, amiből a szöveg keletkezett (Richard Rohr: vajúdó szövegek)

A Biblia tiszta isteni eredetének jelei (*Székely János*).

1.) *Biblia tiszta istenképe* (szemben áll a környező vallások és népek istenképével)

- egyetlen, láthatatlan, személyes, teremtő
- nem a világ része – szuverén módon ő alkotja a világot
- Szentháromság

2.) *A Bibliában megjelenő tiszta erkölcsi tudat.*

- *Hammurápi törvényei* (115-116. §):

„Ha egy ember búzát adott kölcsön és kezeset kapott biztosítékkal, és a kezeset halálra verte, akkor ha a kölcsönkérőnek a fia volt a kezes, akkor az ő fiát is öljék meg. Hogyha rabszolga volt, akkor fizessen 1/3 mína ezüstöt.” – *őt magát nem büntették*

- asszír törvénykezés

- Ha valaki meggyalázta egy másik ember lányát, akkor az ő feleségét adták oda másik embernek (*Közép Asszír Törvény* 55. §).
- A férj megölhette feleségét, ha lopáson kapta (*Közép Asszír Törvény* 3. §)

- a Bibliában viszont kristálytiszta erkölcsi tudat jeleni meg – az erkölcsi törvény *mindenkit egyformán kötelez*

- „Ne ölj!” – élet szent és sérthetetlen
- „Ne paráználkoddj!” – mindenki házastársa szent és sérthetetlen
- „Ne lopj!” – mindenki tulajdona szent (vö. Kiv 20,13-15)

→ ilyen világos és tiszta mondatok az ókori Kelet törvénykönyveiben nem találhatók

3.) *A jövődölések*

- Krisztus előtt több száz évvel a próféták utalnak az életének legfontosabb eseményeire – az egyik legmegdöbbentőbb (Iz 53,3-12)

4.) *A szeretet parancsának középpontba állítása*

- buddhizmus: a szenvedéstől való megszabadulás

- iszlám: önmagunk és világ alávetése a hatalmas Istennek

→ Biblia központi gondolata: a szeretet, a keresztig is elmenő isteni szeretet – amire az ember válasza Isten és a felebarát szeretete

→ végérvényes választ ad a szenvedés kérdéseire; a létezés legvégső valóságaként a szeretetet jelöli meg

5.) *A csodák*

- még ellenfelei sem tagadták róla

- Josephus Flavius (Kr. u. 37/38-100k.): Döbbenetes dolgokat (paradoxa erga) cselekedett.”
- Talmud (Sanh 43a Bar; Sanh 107b; Sota 47a)
- Jézust igazolják az általa végbevitt csodák → végérvényesen a feltámadás

b.) Emberi szerző

- Isten emberekhez szól embereken keresztül
  - tiszteli az ember szabadságát és önállóságát (*intentio auctoris*)
    - a kegyelem nem megszünteti, hanem felemeli az emberi természetet
    - egyéniség világkép, érzésvilág, vallási meggyőződés, történelem
  - a Biblia hordozza az emberi szerzők korlátait: intellektuális, erkölcsi, vallási
    - gyarló emberi szavak utalnak a kimondhatatlant → tévedhetetlenség hit és erkölcs dolgában
    - Isten nevel – mint apa a gyermekét (Aranyszájú Szt. János)
  - a kinyilatkoztatás fejlődött, és csúcspontját Krisztusban érte el → testté lett
    - benne nyeri el minden mozzanat az igazi értelmét és helyét
  - a Titok véges szavakban történő kifejezése
    - a töredékes szó nem mondhatja ki a teljességet, csak utalhat rá
- ↓
- a fundamentalista szentírás-értelmezés ezeket a fenti szempontokat figyelmen kívül hagyja (a szerző emberi korlátait) → a véges emberi kifejezést azonosítja az üzenettel: a szöveg bálványozása
- az emberi szerző által szándékolta véges üzenet (a történetkritikai módszer tárgya)
    - nem meríti ki a szöveg tartalmát – a szöveg túlmutat ezen (*sensus plenior*)
    - vö. a szöveg három rétege: felszín, történeti háttér, üzenet/információ

III. A SZENTÍRÁSI KÁNON

III.1. A szentírás kánon fogalmának megközelítése

- kiindulópont a Biblia etimológiája és fogalma: „könyvek” → könyvek gyűjteményéről van szó
- egy sor kérdés merül fel:
Ki írta ezeket a könyveket? Ki volt felelős az összegyűjtésükért? Ki válogatta ki őket, és milyen kritériumok szerint? Néhány könyv miért lett kizárva?

A valóságban a Biblia egy olyan könyvtár, mely összegyűjti Izrael népének alapvető iratait.

- „Nemzeti Könyvtár” (!); „Állami archívum” - Bár ez utóbbi manapság sajátos jellemzőket takar – sokkal inkább adminisztratív jellegű szövegek gyűjteménye, mintsem irodalmiaké.
  - a Biblia elsősorban irodalmi jellegű szövegeket takar [ez a keresztény felosztást takarja]
    - elbeszélések: világegyetem és Izrael eredetéről, illetve ez utóbbi nép történetéről
    - prófétai könyvek: Izrael népe nagy egyéniségeinek a véleményei történelmének kulcseseményeiről és kulcsszereplőiről
    - végül költemények, imák, rövid elbeszélések és az egzisztenciális reflexiók gyűjteménye
- ↓
- sok polca van Izrael nemzeti könyvtárának
  - több ókori keleti állam bírt állami archívummal vagy könyvtárral: Alexandria [700e]; Asszurbannipál [Dúr-Sarukkín; Khorsabad; 11e] – akár gondolhatunk a mai modern államok könyvtárait is
  - az Ószövetség dimenziói természetesen ennél jóval szerényebbek

III.2. a Szentírás kánon fogalma

- a „kánon” etimológiája és jelentése
  - távolabbi eredete szemita: héb. קָנֵה [qāneh] → „nád”, „nádszál” – mérésre használták
  - * akk. *kanû* jelentése hasonló a héberhez
  - maga a kifejezés viszont közvetlenül a görög nyelvből lett átvéve

* ó κανών [kanōn] → „nádszál”, „bot”, „vonalzó”; átvitt értelemben → „példa”, „szabály”, „mérce”

- a szentírási kánon fogalma (azonos a Biblia fogalmával):

A zsidók és keresztények által szentnek és Istentől sugalmazottnak tekintett könyvek gyűjteménye, amelyek a hit és az erkölcs mércéi.

III.3. AZ ÓSZÖVETSÉGI KÁNON

III.3.1. *Palesztinai kánon* (héber nyelvű; héber Biblia)

→ a hármas felosztás a kialakulás folyamatának szakaszait jelöli

- Tóra: Kr. e. V. sz. - a samaritánusok Bibliája alapján tudjuk - csak a Tórát fogadják el; így a Tóra már a zsidóságtól való elszakadásuk (Kr. e. IV. sz.) előtt tiszteletnek örvendett
- Próféták: Kr. e. III. sz. – Jézus Sirák fia könyve felsorolásában szerepelnek a Próféták: törvény, próféták, írások
- Írások: ebben a csoportban sok könyv vitás volt (Én; Préd)
  - Kr. u. I. sz. végén a Jabne (Jamnia)-i zsinat szabályozta és meghatározta a palesztinai kánon könyveit

III.3.2. *Alexandriai kánon* (görög nyelvű) – fontos a kereszténység szempontjából

- Kr. e. III. században sok zsidó él Palesztinán kívül, legfontosabb központjuk Alexandria - lefordították a héber nyelvű bibliai könyveket görögre (Kr. e. III. sz. közepétől): *Szeptuaginta* nevű gyűjtemény (Hetvenes fordítás; LXX)
  - több könyv van benne, mint a palesztinai kánonban - olyan is van benne, amit még Jabnéban is elutasítottak
  - a kereszténység ezt használja, elismerve ezzel a LXX-ben a többletkönyvek közül a következők kánoniságát: *a.)* Tób; Judit; 1-2Mak; Bölcs; Sir; Bár; *b.)* Eszt és Dán görög nyelvű kiegészítései
  - volt a Szeptuagintában néhány könyv, amit az Egyház nem fogadott el
- fontosabb, kánonnal kapcsolatos zsinatok
  - Kr. u. IV. sz. és V. sz. eleje: Hyppo-i és a 3. és 4. Karthágói zsinatok
  - végleges döntés a Tridenti zsinaton (1546): azt szentesítették, amit az egyház az ókortól kezdve vallott
- a protestánsok a palesztinai kánon használják

III.4. Az Ószövetség könyveinek a száma és felosztása

héber: 24	protestáns: 39	katolikus (illetve ortodox): 46
<i>gyakorlatilag ugyanazok a könyvek, csak eltérő csoportosításban</i>		+ 7: <i>Tób, Judit, 1-2Mak, Bölcs, Sir, Bár</i>
<i>zsidó csoportosítás</i> (kialakulás folyamatát tükrözi)		<i>keresztény csoportosítás</i> (tematikus csoportosítás)
1. Törvény (Tóra; Pentateuchus): Mózes öt könyve: előírások és elbeszélések 2. Próféták (Nebiim) <ul style="list-style-type: none"> • korábbi próféták (történeti könyvek) • későbbi próféták (összes próféta) 3. Írások (Ketubim): zsidó hagyomány (ide tartozik <i>Dán</i>) <ul style="list-style-type: none"> • öt tekercs: <i>Én</i> (Húsvét), <i>Rút</i> (Pünkösöd), <i>Siralm</i> (Hosszú nap), <i>Préd</i> (Sátoros ünnep), <i>Eszt</i> (Purim) 		1. Történeti könyvek (elbeszélő mű, zsidóság története) 2. Tanító könyvek (<i>Zsolt</i> , bölcsességi könyvek) 3. Prófétai könyvek (próféták, <i>Dán</i>)

III.5. Fontosabb kánonnal kapcsolatos kifejezések

<i>katolikus kifejezés</i>	<i>Ószövetségi könyvek csoportjai</i>	<i>protestáns kifejezés</i>
protokanonikus	• könyvek, melyek kánoniságával, sugalmazottságával kapcsolatban soha sem merült fel kétely az egyházban (palesztinai kánon: 39 könyv)	<i>kánoni könyv</i>
deuterokanonikus	• <i>könyvek, melyek kánoniságát, sugalmazottságát valahol és valamikor vitatták az egyházban (+ 7 többletkönyv)</i>	<i>apokrif</i>
apokrif	• a Biblia korában íródott zsidó vagy ókeresztény írások, melyeket nem fogadott el az egyház (Hének könyve, Mózes mennybemenetele, Tizenkét pátriárka testamentuma stb.)	<i>pszeudoepigrafa</i> („hamis felírat-tal ellátott”)

IV. AZ ÓSZÖVETSÉG SZÖVEGE

IV.1. Az Ószövetség nyelve

- legnagyobb része héber

- a protokanonikus könyvek kizárólag *héber* nyelvűek, kivétel az *arám* nyelvű Dán 2,4-7,28 és Ezd 4,7-6,18
- a deuterokanonikus könyvek görög nyelven maradtak ránk
  - * közülük eredetileg is *görög* nyelvűek: Bölcs, 2Makk
  - * a többi könyv eredetije héber vagy arám, amelyek elvesztek (a XIX. sz. végétől kezdve kerültek elő részletek: Tób, Judit, Sir)

IV.2. Az Ószövetség szövege és szövegtanú

- az Ószövetség szövegének áthagyományozása másolás formájában történt

- először lazább formában
- a Kr. u. I. sz. végétől (Jabne) pontosabb, szigorúbb szabályok szerint történt az áthagyományozás
  - * a héber Biblia egységes és mértékadó *mássalhangzós szövegének* rögzítése → ez lett a későbbi héber szöveg, a *textus masoreticus* (TM) elődje (a sok szöveg közül ezt választották)
- megjegyzések az írásmódról: *eredetileg csak mássalhangzós írás volt(!)*; a babiloni fogság előtti időkben (Kr. e. 587/586-ig) a kánaánita, föníciai írást használták; a babiloni fogságot követően (Kr. e. 539/538 után) az arám írásjeleket, az ún. *quadrata* írást használták

- Kr. u 100 előtti legfontosabb szövegtanúk:

- Szamaritánus Pentateuchus (Kr. e. II. sz. [III.-IV. sz.])
  - * elsősorban helyesírási (mater lectionis) és morfológiai eltérések
  - * némi teológiai jellegű eltérés (pl. az oltár építése a Garizim-hegyen a Tízparancs része lett)
- Nash papyrusz (Kr. e. II. sz.): nevét az eladójáról kapta; Tízparancs és a „Halld Izrael” (MTörv 6,4köv.)
- Qumráni leletek (Kr. e II. sz. – Kr. u. 70)
  - * részletek *Eszt kivételével* a palesztinai kánon minden könyvéből + Tób; Sir; Bár (6. fej.) részletei
  - * az Iz teljes egészében megmaradt
- Szeptuaginta (LXX) Kr. e. III. sz. közepétől Kr. e. 150 környékéig
  - * az apróbb részletekben sok eltérés, ami a TM-től eltérő héber eredetire enged következtetni – *közvetett szövegtanú!*

- maszoréták („áthagyományozók”) nemzedékeken átívelő tevékenysége Kr. u. VI-X. sz. között:

- Ben Naftali és a *Ben Asher* család, ez utóbbi a mérvadó, a hűségesebb a tradíció átadásában
- a héber szöveg pontos meghatározása, a hibák és eltérések javítása
- magánhangzórendszer kidolgozása

- * palesztinai rendszer: mshg.-k a mgh.-k alá pontozták
- * babiloni rendszer: mshg.-k a mgh.-k fölé pontozták
- hangsúlyozást és a helyes kiejtést segítő jelek elhelyezése a szövegben
- a korábbi szövegeket megsemmisítették, befalazták
- fontosabb kódexek:
  - Kairói kódex: Kr. u. 895 - korábbi és későbbi próféták
  - Aleppói kódex: Kr. u. 925/930 - teljes Biblia (1947-ben ¼-e megsemmisült)
  - Leningrádi kódex: Kr. u. 1008 - teljes Biblia
  - Pétervári prófétakódex: Kr. u. 916 – próféták, babiloni pontáció
- kritikai kiadások (*editio critica*): a kritikai apparátus főleg a szövegtanúk közötti eltéréseket mutatja be

4.3. Az Ószövetség szövegének fordításai

4.3.1. Görög nyelvű fordítások

- Szeptuaginta (LXX): Kr. e. III. sz. közepétől a Kr. e. 150 környékéig
  - fordítása nem egyszerre történt: először a Tórát fordították le
  - Ariszteász levél (Kr. e. II. sz.) magyarázatot próbál adni a Szeptuaginta keletkezésére: a főpap, II. Ptolemeusz Filadelfosz király kérésére 72 személyt küld a Tóra lefordítására, köztük Ariszteászt, akik, Alexandria közelében, Pharosz szigetén dolgoznak
  - fordítások nem egyenlő minőségűek és értékűek: különböző stílusok, eltérő nyelvi ismeretek
  - a kereszténység ezt fogadta el
- Aquila, Theodotion, Szümmakhosz – a Kr. u. II. században a hellenista zsidóság körében, jobb fordítás igénye a LXX egyenetlenségei miatt
  - Aquila (prozelita): Kr. u. 130 körül – szó szerinti fordítás a görög rovására, nagy tekintély
  - Theodotion (prozelita): Kr. u. II. sz. közepén – nem új fordítás, hanem a LXX hibáinak javítása
  - Szümmakhosz: Kr. u. 170 körül – az előző kettőnél szabadabb fordítás
- Origenész Hexapla: Kr. u. III. sz. (szír fordításából [Syrohexaplar; Kr. u. VII. sz.] is csak részben ismerjük)
  - célja: a héber és a görög szöveg összhangba hozása
  - hat kolumnából (oszlopból) álló szöveg

| TM | TM görög átírása | Aquila | Szümmakhosz | LXX | Theodotion |

4.3.2. Egyéb fordítások (nagyobbak)

- *arám*: Targum („fordítás”)
  - végső formája: Kr. u. V. sz. (Babilon)
  - szabad fordítások, sokszor magyarázat
  - keletkezésének oka: a szent szöveget nem szabadott a szent nyelven magyarázni (maximális tisztelet!)
- *szír*: Pesitta (ܦܫܝܬܐ [pšîṭā] → „az egyszerű [fordítás]”)
  - bizonytalan keletkezési idő: Kr. u. II. és V. sz. között
  - a szír egyház Ó- és Újszövetségről készített fordítása
- *latin* fordítások:
  - ólatin fordítások – Vetus Latina:
    - * Kr. u. II. és IV. sz. között
    - * gyöngéjük - a LXX alapján készültek
    - * csak idézetekből ismerjük
  - Vulgata (XVI. sz.: *Versio Vulgata* – „általánosan elterjedt”):
    - * Szent Jeromos Kr. u. 390 és 405 között a TM alapján fordítja; később ez a fordítás terjedt el
    - Tridenti zsinat (1546. ápr. 8.) a Vulgata szövegét az egyház hivatalos Bibliájává tette

V. PALESZTINA ÉS FÖLDRAJZI EGYSÉGEI

V.1. Palesztina tágabb környezete

- „*termékeny félhold*” övezet: az a nagyobb földrajzi egység, amelybe Palesztina beleilleszkedett
  - a „termékeny félhold” fele *Mezopotámiához* tartozott: Perzsa-öböl (Tigris és az Eufrátesz torlatvidéke), a két folyam völgye (ÉNy-i irányba), Anatóliai-fennsík határa
  - másik fele *Szíria* (észak) és *Palesztina* (dél): az Anatóliai-fennsík határától DNy-i irányba, Földközi-tenger keleti partvidéke, Sínai-félsziget
  - *Egyiptom* önálló földrajzi egység: a Nílus mentén észak-déli-i irányban 1000 km, a folyó két oldalán 20-30 km szélességben (termékeny, öntözött övezet), illetve a sivatagban néhány oázis
- Izrael (Palesztina) kapcsolata Egyiptommal és Mezopotámiával
  - Izrael két nagyhatalom (Egyiptom, Mezopotámia) érdekszférájába tartozott
  - a letelepedés előtt inkább egyiptomi, a letelepedés után inkább a mezopotámiai fennhatóság a jellemző

V.2. Palesztina fontosabb tájegységei a Jordán völgyétől nyugatra

<i>Tengerparti síkság</i>	<i>Középső (nyugat-jordániai) hegyvidék</i>	<i>Jordán-völgye és az Araba</i>
	Hermon-hegy	Jordán (220 km hosszú)
Föníciai-síkság	Alsó- és Felső-Galilea	Hermon-hegy
Akkói-síkság	Kármel-hegy	Hule-tó
Sáron-síkság	Jezreel-síkság	Genezáreti-tó (21 km x 12 km)
Filiszteus-síkság	Efraim hegyvidéke	Holt-tenger (76 km x 12 km)
	Júda	Eilati-öböl
	Júda pusztája	
	Sefela	
	Negev	
	- két fontosabb hegycsúcs:	
	Garizim (870 m), Ebal (940 m)	

NB: 1. Genezáret (כַּנּוֹר [kinnôr]: „lant”, „citera” [a tó alakja után]); Genezáreti-tó = Galileai-tó (tenger) = Tibériás tava

V.3. Palesztina úthálózata

- az erősen tagolt domborzat adta természetes lehetőségekhez igazodik
- Palesztina elsősorban földrajzi helyzete és úthálózata miatt volt fontos az ókori Kelet nagybíró-dalmái számára
- a korabeli „nemzetközi” úthálózat két igen jelentős vonala futott itt keresztül:

V.3.1. „*Tenger útja*” (Egyiptom-Mezopotámia) Egyiptomból, a Nílus deltájában fekvő *Taniszból* indult és a tengerparton haladva *Gázán* keresztül átvágva a *Kármel-hegyen Megiddóba* tart, ahol ÉK felé tartva a galileai *Hacorba* ér. Hacorban az út ketté ágazik. Az út egyik ága É felé indul a *Libanon* és *Antilibanon* hegyei között a *Bekaa-völgyben Aleppó* és *Karkemis* felé, innen *Háránon* át az asszír fővárosba *Ninivébe* ér. *Hacorból* az út másik ága továbbra is ÉK felé, *Damaszkuszba* tart, ahonnan *Babilonba* vezet.

V.3.2. A „*királyok útját*” (Sínai-félsziget-Mezopotámia). Ez a főútvonal *Damaszkusból* indul és a Vörös-tenger partján fekvő *Élat* kikötőjéig D-i irányba halad majd itt DK-i irányba fordul és a *Tema*

oázis érintésével az *Arab-félsziget* déli részébe visz. A két főútvonal között számos fontos átkötő útvonal létezett.

- a „nemzetközi” útvonal mellett két másik fontos észak-déli irányú útvonal is létezik Palesztinában
  - az egyik a Középső-hegyvidék vízválasztóján halad összekötve egymással *Szichemet*, *Bételt*, *Jeruzsálemet*, *Betlehemet*, *Hebront* és a délen fekvő *Beersebát*.
  - a másik észak-déli útvonal futása a Jordán folyó völgyét követi
- ezen felül számos nyugat-keleti irányú összekötő útvonal is segítette a kapcsolatot a tengerpart és a Keletjordániai-hegyvidék (a Jordántól keletre) között.